

ההלכה החילונית - קווים לדמותה

אתגרי היהדות החופשית

מאת
דב אלבוים

מה יהיה הצעד הבא? זו השאלה המנסרת לדעתי עכשיו מעל לראשו של כל מי שעוסק בהתחדשות יהודית חילונית. ברור כבר לכולם שקרה משהו בארץ, משהו שהבשיל בשנים האחרונות וקיבל ניראות וביטוי ציבורי רחב. זה כבר חז משמעי. יותר ויותר יהודים שאינם שומרי הלכה מקדישים זמן וכסף כדי להכיר את מקורותיהם על רבדיהם השונים. הקמנו בתי מדרש חופשיים ללימוד תלמוד, קבלה, מקרא וחסידות; הקמנו גם ישיבות חילוניות (אירוע היסטורי בתולדות עם ישראל), והנה הם משגשגות ופורחות. לראשונה, יש גם חברי כנסת ואנשי ציבור רבים שמחויבים באופן אישי לרעיון היהדות החילונית המתחדשת.

אז מה עכשיו? שואלים כל השותפים למלאכה. ויש הרבה שאלות: האם הגיע העת להקמת תנועה ציבורית רחבה? מהו השם הנכון למה שאנו מנסים ליצור: יהדות ישראלית? יהדות חילונית? יהדות חופשית? אלו שאלות מרתקות ומורכבות, אבל לדעתי השאלה החשובה והדחופה ביותר נמצאת ברובד יותר בסיסי ועמוק: האם היהדות החופשית המתחדשת יכולה לנסח בצורה בהירה את המשמעות הרוחנית והמעשית של היהדות בעינייה? הרי הגיע כבר הזמן שנפסיק להגדיר את יהדותנו רק על דרך השלילה.

איפוא מתחילים - על אילו יסודות ברורים אני יכול אם כן להעמיד את זהותי היהודית? איך אני מתייחס לתרבות היהודית ההלכתית של הדורות הקודמים? מה אני לוקח ממנה עבור חיי ומה אני משאיר לאחרים? האם אני יכול למצוא איזה שהוא ציר פנימי רוחני ועמוק שמכוון אותי ללא סמכות הלכתית? מה הוא העוגן המבטיח כי לא אלך לאיבוד? שדרכי לא תוביל אותי מחוץ לתרבות הזו? מה יגרום לכך שילדי ידעו איפה הבית כדי שתמיד יוכלו לחזור אליו?

אין לי תשובות מוחלטות, אבל נראה לי שיש צורך דחוף ביצירה של משהו שישמע לרגע דבר והיפוכו, אבל בכל זאת אקרא לו כאן: "הלכה יהודית חילונית". לא מדובר בניסיון ליצור איזה שהוא יצור כלאיים מוזר כדי לעורר סקרנות – הלכה חילונית היא משהו שכבר האב הגדול של ההתחדשות היהודית, ח"נ ביאליק, סימן בצורה ברורה, אבל אף פעם לא הצליח לבצע. וכך ביאליק כותב לפני כמעט מאה שנה: "בואו והעמידו עלינו מצוות! יתן לנו דפוסים לצקת בהם את רצוננו הנגר והרופס למטבעות מוצקות וקיימות. צמאים אנו לגופי מעשים [...] אנו כופפים את צוארנו: איה עול הברזל? מדוע לא תבוא היד החזקה והזרוע הנטויה?" (הלכה ואגדה, 1917).

למה התכוון ביאליק בבקשו ליצור הלכה? האם דיבר על חזרה על השולחן ערוך? בוודאי שלא. עוד באותו מאמר הוא שואל: "ובכן, נתנה ראש ונשובה אל... ה"שולחן ערוך" [במשקל 'נתנה ראש ונשובה מצריימה' המקראי, שמציין חזרה למקום של עבדות ד.א.]. מי שיגלה בדברי פנים כאלה, סימן שלא הבין בהם כלום."

אז למה כן התכוון ביאליק? סביר להניח שהתכוון לתקנונים חברתיים שאין להם סמכות של חוק, אלא באים למלא את החללים של היום יום, חללים אותם חברה ממלאת על ידי תרבותה ומינהגיה. תקנונים שנבנים על ידי תרבות הנשענת מצד אחד על עברה ושורשיה ומצד שני נשאת פתוחה כלפי העתיד וההשתנות הגלומה בו. ברגע שניצור תקנונים שכאלו והן יהפכו להלכות בלתי מחייבות, אך נהוגות ומקובלות על החברה בכללותה (למשל, אי הנסיעה ברכב מנועי ביום הכיפורים), גם הרחבנו מצד אחד את משמעות ה"הלכה", אך גם צמצמנו את תוקפה והפכנו אותה לבלתי מחייבת וכופה. אבל בואו נלך צעד נוסף הלאה: בואו נדמיין הלכה שבאה ממקור אחר לגמרי - ניצור הלכה שבאה מאהבה. ניצור הלכה שמטרתה לשרת את החירות באופן הנעלה ביותר. ולאורה של הלכה זו, הלכת החירות הזו, עבודת החירות הזו, היינו יוצרים את הדרך ההולכת אל השבת. הלכה כזו לא היתה שואלת: מה אסור לעשות בשבת? היא היתה שואלת למשל, מה אני צריך לעשות בשבת כדי לקדם את ערכי

החירות שיצוקים בשבת? האם פתיחת הרחוב המסחר בשבת מקדמת או מסיגה לאחור את המאבק על החירות? האם לא כדאי לפתוח בתי תרבות ולימוד בשבת באופן מסובסד על יד המדינה כדי ליצור תחליפי חירות לתרבות הקניות והקניונים? בקיצור: מתי כבר תהיה הלכה שאיננה באה למשמע ולשעבד את האדם, אלא כזו שבאה לחולל? מתי כבר יפסיקו אנשי הלכות השעבוד לחשוך באנשי הלכות החירות שהם סתם רוצים "לחפף", "ליהנות מהחיים", "לעשות לעצמם חיים קלים"? האם לא יתכן, שהלכות החירות החופשיות באות לעולם ממקום חדש שאיננו מונע רק מיצרים נמוכים וחייתיים (אם בכלל יש דבר כזה)?

שנת השמיטה הנכנסת עכשיו עלינו לטובה היא הזדמנות נפלאה ליצירת הלכה חילונית חדשה. הנה לנו רעיון מקראי מדהים לגמרי על חברה שאחת לשבע שנים שומטת – שומטת את האחיזה במירוץ האינסופי של הכסף והפרנסה, חברה שמאפשרת לאנשים שונים וממעמדות שונים להפגש על רקע של נתינה וערבות הדדית, חברה שאחת לשבע שנים לומדת לתת חירות לקרקע, לעולם, לסביבה. למרבה הצער, היהדות ההלכתית המסורתית שהתעצבה בחיים של גלות הפכה את השמיטה לשלל חוקים מעוותים לחלוטין, כמו למשל הפתרון ההלכתי למכור את הקרקע לגויים כדי להמשיך ולעבוד בחלקאות בשמיטה כרגיל. זו ההדמנות הגדולה של ההלכה החילונית החדשה לאמר את דברה. אין דוגמא יותר ברורה לצורך בהלכה חילונית מתחדשת מרעיון השמיטה היהודי העתיק שבא לקדם את ערכי החירות והחופש בסביבה. אין כמו תרגול בשמיטת האחיזה על הקרקע כדי לחשוב מחדש על משמעות היותנו כאן על הארץ הטובה. הלכה חילונית שכזה תבנה מחדש את העגלה המלאה.

דב אלבוים הוא סופר מורה ויוצר בתרבות היהודית החופשית, ממקימי הישיבה החילונית בינ"ה ועורך "תלמוד ישראלי" על מגילת העצמאות.